

Sukaktys

JUOZUI BALDŽIUI – 100 METŲ

2002 m. suėjo 100 metų nuo etnologo ir folkloristo Juozo Baldžiaus gimimo. Gimė jis 1902 m. gruodžio 3 d. Sodybos k., Kuršėnų vls. (dab. Šiaulių r.). Tėvai turėjo 4 ha žemės. 1912–1918 m. mokėsi Kuršėnų pradžios mokykloje, 1918–1926 m. – Šiaulių gimnazijoje. Čia jį rėmė „Žiburėlio“ draugija neturtingiems mokiniamis globoti (jos pirmininkas buvo teisininkas ir kraštotyrininkas Pelikšas Bugailiškis). 1925–1929 m. studijavo Vytauto Didžiojo universitete, Humanitarinių mokslų fakulteto Filologijos skyriuje. Studijų sritys – etnologija, folkloras, pirmą kartą kultūra. 1929–1935 m. gyveno versdamasis privačiomis pamokomis. Nuo 1935 m. kaip vyr. asistentas tame pačiame fakultete skaitė įvairius folkloristinius kursus. 1937 m. čia apgynė filosofijos daktaro disertaciją „Pirktinės vestuvės“. Oponentai buvo profesorai M. Biržiška ir V. Mykolaitis-Putinas. Humanitarinių mokslų fakultetą perkėlus į Vilniaus universitetą, dėstė jame. 1940 m. jam buvo suteiktas docento vardas. 1941 m. balandžio 1 d. buvo paskirtas Etnikos katedros vedėju, bet liepos 16 d. atleistas iš universiteto. Tuo metu jį būstu ir maistu šelpė prof. J. Bieliukas. 1942–1944 m. dirbo Vilniaus miesto savivaldybės archyve. Apie 1944 m. vasarą Vilniuje tarp Raudonosios ir vokiečių kariuomenių vykusius mūšius J. Baldžius rašė Vilniaus universitetui 1946 m. sausio 25 d. įteiktame kadru įskaitos lape: „Išbėgę iš degančio kino, atbėgom į centrinius universiteto pastatus, kur dėl smarkaus šaudymo prabuvome kelias paras, ir to laiko bėgyje kelis syk užgesinome padegamųjų kulku padegtą centrinių univer-

siteto pastatų stogą“. Kiti gesintojai buvo prof. J. Bieliukas ir sargas Zaremba.

1944 m. liepos 16 d. švietimo liaudies komisaras J. Baldžių paskyrė Vilniaus universiteto Lietuvos etnografijos katedros vedėju, o tų pačių metų gruodžio 16 d. – profesoriumi. 1945 m. Maskvos Aukštoji atestacinė komisija šį vardą patvirtino. 1944–1947 m. dar buvo Vilniaus universiteto bibliotekos direktorius. Be to, 1945 – 1950 m. dirbo Lietuvos istorijos instituto Etnografijos skyriaus vyr. moksliniu bendradarbiu (tuo metu skyriui vadovavo P. Bugailiškis). Universitete skaitė folkloristikos kursus, vedė seminarus. Etnografijos katedrą įjungus į Muzeologijos katedrą, J. Baldžius iš katedros vedėjo pareigų buvo atleistas ir perkeltas į naująją katedrą. Šioje P. Galaunės vadovaujamoje katedroje buvo trys specializacijos: archeologijos, etnografijos ir meno istorijos. 1949 m. meno istorijos specialybė buvo perkelta į Vilniaus dailės institutą, o iš kitų dviejų sudaryta Archeologijos ir etnografijos katedra. Abi šios katedros išleido būrį trijų specialybių žmonių. 1944–1950 m. J. Baldžius vadovavo Švietimo ministerijos Respublikiniam paskaitų biurui. Nuo 1950 m. sausio 1 d. konsultavo etnografijos specialybės diplomantus. 1951 m. lapkričio 1 d., pablogėjęs sveikatai, buvo atleistas iš darbo.

J. Baldžius turėjo noro ir sugebėjimų mokytis svetimų kalbų. 1940 m. pabaigoje Vilniaus universitetui įteiktoje anketoje jis rašė, kad žodžiu gerai moka rusų, vokiečių, anglų kalbas, naudojami literatūra prancūzų, italų, lenkų, lotynų kalbomis, o 1946 m. rašė, kad, be minėtų, gerai moka

lenkų, ukrainiečių, latvių kalbas, silpnai – graikų, čekų, bulgarų, serbų.

1925–1932 m. palaikė ryšius su Lietuvos socialdemokratų partija, nors jos nariu nebuvo. 1936–1941 m. buvo Lietuvos laisvamanių etinės kultūros draugijos valdybos narys.

Nuo 1925 m. J. Baldžius publicistinius straipsnius mokslo, meno, politikos klausimais, eilėraščius, apysakas skelbė liberaliosios krypties periodikoje. Pasirašinėjo pavarde, inicialais ir slapyvardžiais: Arvydas, J. Kernius, Krujalis, Marguolis, J. Pleivys, J. Visuomis, Žilvytis ir kt. 1931–1940 m. mokslinius straipsnius ėmė skelbti „Gimtajame krašte“, „Kultūroje“. Pirmajame buvo trys straipsniai apie šeimos ir santuokos istoriją, lietuvių liaudies dainininkus, darbo dainas, antrajame – septyni straipsniai įvairiais liaudies dainų aspektais. Dainų tekstuose ieškojo socialinio ir šeimos gyvenimo atspindžių.

Pagrindiniai J. Baldžiaus darbai – dvi studijos apie pirkines ir vogtines vestuves (1935. Pirktinės vestuvės, *Mūsų tautosaka* 10: 3–123. Kaunas: Hum. m. fak. Tautosakos komisija; 1940. Vogtinės vestuvės, *Darbai ir dienos* 9: 3–128. Kaunas: Hum. m. fak.).

Tai to paties darbo dvi dalys. „Pirktinėse vestuvėse“ nuotakos pirkimo atgarsių ieškoma lietuvių liaudies dainose, vestuvių apeigose, senuosiuose rašytiniuose šaltiniuose. Remiantis kitų tautų tyrinėjimų duomenimis, pasekamas šio papročio gyvavimas Europos Azijos ir Afrikos tautose. Manoma, kad tikrasis pirkimas lietuvių, rytų ir vakarų slavų kraštuose nyko XIII a. Vėlesnių šimtmečių papročiai buvo tik atgarsiai, neliudijantys, kad po XIII a. nuotakos iš tikrųjų būtų perkamos. Autoriaus išvados tokios: „Senovinio pirkimo pėdsakų daug išliko ir vestuvių apeigose bei dainose. Visi šie pėdsakai tėra apeiginiai, labai tolimi tikrojo pirkimo atgarsiai“ (p. 98). „Visus pėdsakus vestuvių apeigose (be piršlybų) galima suskirstyti keturiomis grupėmis: a) vietų, nuo

kiemo vartų iki stalo pirkimas, b) nuotakos iš tėvų, brolių, seserų, pamergių, viso nuotakos pulko pirkimas, c) simbolinis nuotakos pavidale vainiko, kasos, sodo pirkimas iš nuotakos pulko ir d) nuotakos kraičio bei pasogos išpirkimas“ (ten pat). Anot jo, dainos ir apeigos nesą vaizduotės padarinys ar prasimanymas.

Baigiamajame žodyje autorius išvardija naujus paskelbtus straipsnius, pasirodžiusius spausdinant jo darbą.

Antrosios studijos objektą nusako pantraštė: Vogtinių vestuvių pėdsakai mūsų dainose ir papročiuose. Pirmasis šio darbo skyrius „Egzogamija“ yra įvadinis. Jame, iliustruojant pirmų tautų pavyzdžiais, aiškinamas egzogamijos paprotys, nurodoma, iki kurio giminytės laipsnio Rytų ir Vakarų krikščionių bažnyčios drausdavo santuoką. Toliau peršokama prie didžiosios šeimos apibūdinimo. Daroma išvada, kad „kiemas“ ir jo sinonimai „kaimas“, „sodžius“, „soda“ minimi liaudies dainose kaip egzogamijos požymis. Vogtinės vestuvės esančios įvairios: nuo tikrojo vogimo jėga iki tariamojo, apeiginio vogimo, kuomet patsai „vogimas“ beliko tik simbolinis vestuvių apeigų priedas. Antrasis skyrius skirtas nuotakų vogimo pėdsakams lietuvių vestuvių dainose. Trečiajame skyriuje „Nuotakų vogimo pėdsakai mūsų apeigose“ to papročio liekanomis laikoma jojimas piršliais vėlyvu paros metu, merginos tėvų namuose apsimitimas atvykus kitais tikslais, nuotakos vedliavimas (vežimas į jaunojo namus), nedraugiškas vedlių sutikimas jaunosios pusėje, gaubtuvės, nuotakos apgaubimas vežant anytos pusėn. Ketvirtasis skyrius pavadintas „Nuotakų vogimo pėdsakai mūsų praeityje“, tačiau ir čia remiamasi vestuvių eigos paprotine medžiaga. Pateikiama duomenų apie jaunosios vogimo pėdsakus kitų Europos tautų papročiuose. Iš Lietuvos nurodomas vienintelis šaltinis – Jeronimas Malickis (XVI a.). Feodalizmo laikotarpio Lietuvos bajorų paprotį vogti nuotaką J. Baldžius

laiko tik peštynėmis dėl paveldimo turto. Penktajame, paskutiniame, skyriuje „Nuotakų vogimo pėdsakų geografija“ keliami tokie klausimai: ar vogimo laikų iš viso būta, ar pateiktieji duomenys yra senų laikų liudininkai. Tokius klausimus autorius iškėlė dėl to, kad literatūroje pasirodė neigimų buvus tokią santuokos formą. Savo

teiginiams paremti autorius naudoja Afrikos ir Australijos primityviųjų tautų medžiagą tuo baigdamas studiją.

Santykis tarp pirktinių ir vogtinių vestuvių neaiškinamas. Taigi mūsų kultūros atšvaitai parodomi plačiame kelių žemynų primityviųjų tautų papročių kontekste.

Vacys Milius